

Ilmar Raag ja René Vilbre augustis 2005.

Harri Rospu foto

VASTAVAD

ILMAR RAAG JA RENÉ VILBRE

Mida me saame endast rääkida?

Ilmar Raag (I. R.): Kui palju julged sina ennast avada, isegi kui sa tead, et tegemist ei ole ajakirjaga, mis paneks artikli pealkirjaks „ETV pearežissöör teab rohkem kui kolme roppu sõna“. Seegi oleks ilmselt kõige leebem pealkiri. Küsimus on eelkõige meie jutuajamise eesmärgis. Olles (või vähemalt püüeldes olla) loomeinimesed, on meile loomuomane soov ennast väljendada, aga mulle on alati jäänud saladuseks, mis hetkel lõpeb enese sisutühi eksponeerimine ja algab katarsise ja maailmaparanduseni viiv sisekaemus? Miks on lausel „Ma armastan“ erinev tähendus „Kroonikas“ ja „Loomingus“, ehkki tunne ja seda tähistav lause on samad? Kui mina avaldaksin täna oma elust sama avameelse raamatu nagu Ingmar Bergmani „Laterna magica“, siis oleks huvitav, kas seda retsenseeritaks rohkem „SL Õhtulehes“ või „Sirbis“? Või tuleks siiski kõik meie isikut puudutav kõrvale jätta ja rääkida vaid mõtetest maailma ja filmide kohta, sest on juba ette teada, et ajakirjanduslikud portreed sisaldavad alati tublil hulgal ütle mata jätmisi. Ma ei räägi vaid endast. Olen teinud mõned teleintervjuud inimestega, kellel on seljataga pikk ja väärikas elu. Ma austan neid inimesi nende teoste ja elufilosoofia pärast. Ometi sai nende intervjuude käigus selgeks, et hoolimata usalduslikust vahekorra st, hakkasid nad kohe maalima endast portreed läbi poliitiliselt korrektse filtri. Ehkki kõik nende kolleegid teavad neid „nalja-, naiste- ja napsumeestena“, sai telesaate ajal ometigi selgeks, et avalikult nendest asjadest ei räägita, isegi mitte siis, kui eesriide taha jäävad kogemused on oluliselt mõjutanud nende loomingut. Niisiis, mida me saame endast rääkida?

René Vilbre (R. V.): Väga kategooriline küsimus! Sinu vihjatud korüfeede le mõeldes ei ole meil küll vist veel eluteel versioone, mida peaks paaniliselt varjama või retušeerima hakkama. Katsuks kõnelda lühidalt ja nii, et vähemalt meil endal tüütuks ei läheks. Säärastes rubriikides kipuvad inimesed alailma õige dramaatiliseks minema ning kunstnikubarett hakkab väga viltu pähe vajuma. Ve an kihla, et see oht ootab meidki ees!

Kes sa õige oled, et siin TMKs laiutada?

I. R.: Olgem ausad, me ei ole veel kuigi palju teinud. Vähemalt ma ise loodan, et nn elutöö on alles ees. Me oleme mõlemad peaaegu ületanud vanuse, mil Lermontov ja Puškin surid duellidel, Byron hukkus Kreekas seigeldes jne, aga mida on meil ette näidata? Sinul kahtlemata „Eurovisiooni“ kunstiline juhtimine ja kuul-

sad vaheklipid. Nüüdseks oled teinud ka oma täispika mängufilmi debüüdi ja juhendanud ARTE-le mõeldud tantsufilmi ülesvõtmist, aga ma kahtlustan, et see ei ole ikkagi veel see, mida sa oled salajas oma peateoseks pidanud. Tõsi, eesti teleajaloos on sul koht olemas. Omaaegne „Ffriik!“ oli režiiliselt kahtlemata uut ajastut tähistav, sest nüüd monteerivad juba paljud oma saateid sama moodi. Ometi ei paneks ma palju rõhku sellele, mida me oleme ka koos ETV üldise väljanägemise jaoks teinud, sest televisioon ei ole iial lõplikult valmis. Mõne aja pärast võivad ETV-d juhtida juba täiesti teistsuguse nägemusega inimesed, kelle jaoks praegu tehtu on mineviku hõnguga. Seetõttu ma arvan, et me oleme täna siin palutud rääkima pigem sellepärast, et institutsioon, kus me töötame, annab meie häälele kaalu, aga igavikulisi märke on meil suhteliselt vähe ette näidata. Rääkides endast, on ju ometi selge, et telejuht on ajaloo silmis alati tunduvalt vähem tähtis tegelane kui talent, kes otse rahvaga suhtleb. Täna näeme ju selgesti, kuidas Valdo Pandist on saanud legend, aga kui paljud meie seast suudavad meenutada tolleaegse peadirektori nime? Mul ei ole mingeid illusioone — kümne aasta pärast ei mäleta minu telejuhtimist palju rohkem kui käputäis inimesi, aga ma kujutan ette, et „Röövli-rahnu Martinit“ teatakse ikka.

Ma kardan, et ma ei saa ennast enam nooreks meheks nimetada (vanus kolmkümmend seitse), aga laua peale enne selle jutuaajamise algust on mul panna peamiselt telefilm „August 1991“ ja üks veel filmiks tegemata mängufilmi stsenaarium „Veel üks *croissant*“. Natuke vähe või mis?

R. V.: Mulle torkas veel pähe „Kreisiraadio“ televersioonide tegemine, mis suuresti tänu sinule minu kätte jõudis ja mis nüüd ühe põlvkonna jaoks juba peaaegu huumoripiiblikuks muutunud. „Kreisiraadio“ seltskonnaga lävimist pean ise enese jaoks üsna viljastavaks ajajärguks. See oli vahetult pärast filmikooli, kui raadios legendiks muutunud kolmikuga kokku saime ja katsusime telet tegema hakata. Enne seda olin teinud vaid professionaalsete näitlejatega paar lühifilmi ja sedagi kindla etteantud tekstiga. Nüüd äkki kolm purskleva naljasoonega meest, kellel iga sketši kohta peale karakteri ja teema midagi kindlat ei olnud. Tõeline improvisatsiooni kool. Lisaks küsimus, kuidas kolmekümne viiest minutist heast materjalist kokku lõigata viis minutit sketši nii, et nali kaduma ei läheks. Pärast viit aastat nende meestega usun, et tunnen hea nalja kaugelt ära ja tean pisut midagi ka improvisatsiooni kohta.

TMK on olnud minu lapsepõlve üheks lugemisvaraks ja ma ei kujutanud kaks-kümmend aastat tagasi ettegi, et ma siin kunagi sõna võtan. Ometi olen siia juba artikleid kirjutanud ning tänase jutu tarvis peab aega juba otsima, et see ära teha. Kui Sulev (TMK lugejaskond on täpselt nii suur, et teada, kes on Sulev!) helistab ja ütleb, et peab, siis kerkib küll küsimus, et miks peab!? Mingil määral on tegu vist unistuste täideminemise ja samas nende purunemisega, kui sa tunned, et oled vähe teinud siin sõna võtmaks. Ma ei liigitaks tehtut hulga järgi. Nõukogude aja järgne filmipõlvkond vist liigubki kultuurmaastikul pisut aeglasemalt, otsides tasakesi seda õiget, igal aastal film teha ei olnud isegi Vene aja tegijate privileeg. Paradoks on aga see, et filmi me oleme mõlemad pisut õppinud, teles oleme mõlemad täielikud diletandid. Ometi oleme viimases meedias rohkem tuntud. Ühest küljest tänu tema suuremale auditooriumile, teisest küljest võimalusele rohkem end audiovisuaalselt arendada. Tegelikult ma ei ole seda meelt, et ajakiri „Teater. Muusika. Kino“ peaks tihedalt telele keskenduma. Tore oleks, kui jäädaks päises nimetatud teemade manuu. Ehk on ETV 50 aasta juubel see ainuke aktsepteeritav võimalus.

Ülo Jostingu foto

Režissöör René Vilbre, saatejuht Ilmar Raag ja toimetaja Jaak Lõhmus filmisaate „Ffriik!“ tegemisel 1997. aastal.

Kust sa pärit oled?

I. R.: Kui küsimus tähendab seda, et kust on pärit minu iseloomujooned, siis ma seda tõesti täpselt ei tea. Iseennast on täiskasvanuna raske lahata, sest nagu psühhoanalüütikud sisendavad, on väga paljude meie käitumisharjumuste juured meil iseendi jaoks teadvustamata. Kõik, mida ma oma lapsepõlvest mäletan, taandub lihtsatele tõdedele. Ema töötas mul omaaegse nimega Kingissepa linna pargi äärses ilmetus punases puumajas, mida kutsuti „sanepiidjaamaks“. Ma ei tea tänaseni täpselt, kuidas seda lühendit korrektselt lahti kirjutada. Minu jaoks oli see maja, kus kord aastas toimus laste nääripuu, kuhu tuli kokku enamik neid lapsi, kellega me vastastikku üksteise sünnipäevadel käisime. Ema ja tema töökaaslased kandsid töö juures valgeid kitleid, aga päris arstid nad ei olnud. Muidugi ma tean täna, et nad kontrollisid puhtust avalikes asutustes, aga isegi olen hämmastunud, kui tõden, et ma ei tea, kuidas see töö tegelikult välja näeb.

Minu isa seevastu oli (ja on) suhteliselt ebatavaline mees, kes ühest küljest käis, molbert kaenlas, maastikku maalimas ja teisest küljest oli päris hea maadlustreener. Kindlasti müstilisem sellest kooslusest oli kunstnikuks olemine. Mulle jäi tookord veidi arusaamatuks Tartu Kunstikooli pallaslik neoimpressionismi vaim tema töödes, kuna piltidest oli vaid siis võimalik aru saada, kui neid silmi kissitades vaadata. Tollest ajast mäletan arusaamist, et kunstisaalis tuleb piltidest veidi eemale astuda, pea küljele kallutada ja siis silmi kissitada. Ma olin nõus seda kaasa tegema, sest isa suutis maalimisest vabal ajal lastele ka täiesti arusaadavaid loomi vihikusse joonistada, mis oli ometi selge ime ja märk tõelisest kunstnikuandest. Mäletan, et umbes kaheksa-aastasena otsustasin, et joonistan isa eeskujul

ka ühe kunstipärase pildi. Võtsin Kangilaski kunstiajaloo raamatust eeskujuks vist ühe Frans Halsi portree ja püüdsin seda jäljendada isa õlivärvidega. Mõne tunni pärast tabas mind tõeline hämmeldus, kui ma sain aru, et see, mis minu käe all oli valmimas, mõjus tunduvalt kohmakamalt kui originaal. See oli suur mõistatus, sest ma ju ometi nägin originaali, ma teadsin, mida ma tahan teha, aga tulemus oli sootuks midagi muud. Tookord mõistsin vist esimest korda, et tahtmisest kunstitegemise puhul ei piisa. Muidugi käisin ka isa maadlustrennis, mida pean oma lapsepõlve kõige sagedasemaks mälestuseks. Noor inimene, kes aastaid läheb igal nädalal mitu korda matile, et teisest inimesest üle olla, peab tahes-tahtmata midagi sellest instinktiivselt kaasa võtma. Ma ei olnud eriti hea maadleja, ent ometi tajun tänaseni teise mehe liiga ligidal olekut agressioonina. Mitu korda olen avastanud, et sellisel privaatrüümi rikkumisel lihased veidi pinguldavad ja ma olen valmis võitlusasendit sisse võtma. Veel enam, mulle tundub, et minu parimad sõbrad on pigem olnud naised, sest mehi käsitlen ma parimal juhul heade kolleegidena, kuid üldiselt pigem vastastena.

Minu vanemad olid mõlemad tõsised tööinimesed ja see oli vist suurim müstee-rium minu jaoks. Ma vihkasin kogu hingest pikki kartulivagusid, mida tuli rohida emapoolse vanaema juures maal. Samal ajal ei saanud ma jätta imetlemata oma isa või vanaema, kui need niitsid käsitsi põldude kaupa heina. Läksid hommikul ja tulid koju vaid lõunaks. Kõik ülejäänud tunnid liikusid nad pisikeste sammude kaupa põllul, tehes aina identseid kaarjaid liigutusi oma vikatitega. See oli midagi, milleks mina uskusin ennast olevat võimetu. Mingil hetkel esitasin ka endale küsimuse, kas sellest vastumeelsusest maadluse vastu saab alguse ka üldisem vastumeel-sus töö vastu. Kummaline oli see, et vanusega võib inimene tõepoolest muutuda. Ma pidin jõudma ülikooli, et hakata hindama töötegemise väärtusi. Miks ei võinud see juhtuda lapsepõlves? Miks ei arvanud ma juba keskkoolis, et rohkemal õppi-misel võivad olla tulemused? Uskusin raudkindlalt, et ilmselt ei ole ma piisavalt andekas, et iial näiteks inglise keel ära õppida. Võib-olla seepärast, et lapsena ma ei osanud näha oma töö tulemust. Nii nagu ma ei uskunud trennis, et kõva tööga võiksin ma saada tugevamaks kui vastased, nii ei uskunud ma maal tööd tehes, et sellest midagi sõltuks minu enese jaoks. Ometi läks kõva tööd vaja, et Tartu Ülikooli sisse pääseda ja seejärel, et ajaloolastele ette nähtud kuus tundi (kolm loengut) nädalas inglise või saksa keelt õppida. Juba esimese semestri arvestuse mitte äratagemine oleks tähendanud eksmatti. Nii ma õppisin nagu ei kunagi va-rem. Kevadel tabas mind üllatus. Ma mitte ainult ei teinud neid arvestusi ära, vaid olin ainsa aastaga õppinud rohkem kui eelneva kooli kuue aastaga. Asi vist ei olnud isegi pedagoogis, hirm sundis mind tööd tegema. Saavutatud tulemus oli aga kui ilmutus, mis seletas ka minu vanemate püsivust kõige nürimate tööde juures. Kui ma täna käin kolmekümne seitsme aastasena metsas jooksmas viit kilomeetrit, siis on mul tunne, et see, mida isa õpetas, hakkab alles praegu päralt jõudma. Hämmastav, kui kaua see aega võttis.

Kui ma olin kaheteistkümnenda-aastane, siis läksid mu vanemad lahku. Olles kahele õele vanemaks vennaks, mäletan kummaliselt sünget rahu; ma sain aru, et see oli parim lahendus meie perekonnale, sest ma eelistasin vanemate lahkuminekut igal juhul nende tülidele. Isa läks Tallinna, ent ma suhtlesin temaga pikka aega väga tihedalt, sest pidasin teda oma maailma kõige intelligentsemaks inimeseks. Hiljem on aga üks psühholoog mulle ütelnud, et isegi kui ma ei tajunud vanemate lahku-minekut tragöödiana, on see ometigi jätnud jälje. Kui selleks jäljeks pidada skeptit-

sismi pereväärtuste suhtes, siis võib-olla tõesti, ehkki ma ei julgeks seda üheselt seostada oma vanemate lahutusega. Nii näen endas täna küünilisust, mis mind ennastki üllatab. Ma ei suhtu oma suguvõsas kellessegi pahatahtlikult, aga perekondlikud koosviibimised ei ole minu lemmikajaviidete hulgas. Ka minu praegune töö ja eluviis koos ärajäänud nädalalõppude või hiliste kojujõudmistega on kõike muud, kui klantspilt perekonnast. Samas ei tähenda see seda, et kadunud oleks igatsus puhaste tunnete järele: headus, armastus jne. Arvan, et loomeinimese ole-museks ongi otsida inimsuhete tähendust oma töö kaudu.

R. V.: Hm! Minu vanemad lahutasid, kui ma olin üheksa-aastane. Tõenäoliselt valusaim ja meeldejäävaim sündmus mu elus just selle üle-elulise dramaatika pärast. Seal ehk ka mu suhteliselt kõrge valulävi, iroonilisuseaste ja musta huumori lembus. Enne seda jama kasvasin ma sisuliselt üles Rakvere teatris. Vanaema oli teatris grimeerija, hiljem tuletõrjevalvur ja vanaisa Rakvere kultuurimaja direktor, tädimees näitleja Arvi Mägi ja nimed nagu Tõnu ja Feliks Kark, Heino Raudsik, Villem Indrikson, Ines Aru, Mai Mering, Ilmar Tammur, Peeter Jakobi jne olid pooleldi, kes rohkem, kes vähem, perekonnatuttavad. Säärases seltskonnas oli õige hõrk üles kasvada. Etendustevahelistel aegadel oli üks mu meelistegevusi hiilida tühjale, vaikusest murtud lavale ja vaadata suurde musta tumma saali, mis mõne aja pärast pidi täituma imega. See ajamäng minu ja vaigse teatrilava vahel kestis aastaid ja kunagi ei tüdinud ma sellest ära. Enne ja pärast etendust oli kogu teater ainult minu päralt – läbihigistatud kostüümide vastupandamatu lehk, valgustamata dekoratsioonide kokkukuhjatud õrn robustsus ja lavalaudade astmaatilise kulumisaste tekitasid alati mus hämarat, arusaamatut austust nende suurte inimeste vastu, kes seal tööd tegid (tõsi, tööks ei osanud ma seda veel kuidagi nimetada). Samuti võlus mind prooviperioodil lavastaja eraldi laud saalis, spetsiaalne tuhatuus, kohvitass ning tema lamp laual keset üüratu linaga kaetud vaatesaali toole. Selle toole katva lina all me mängisime vennaga vahel peitust.

Pärast vanemate lahutust kolisime tolleaegsesse Nõukogude Liidu megakuurorti Võsule, kus teatris, kultuurivati sees kasvanud poisile tehti küllalt kiirelt selgeks alkoholi, rusikavõitluse, varguste ja vägistamistega seotud elureeglid. Mentaalne katastroof oli garanteeritud! Ainus ülesanne sellest perioodist oli – ellu jääda. Samas taban end vahel kulunud mõttelt, et kõik on millekski kasulik. Kui ma poleks oma tookordsete teismeliste sõpradega (kellest vähesed pole kinni istunud ja kellest osa end nüüdseks surnuks või vigaseks joonud) läbinud seda kummalist negatiivsuse elukooli, poleks ma ehk iialgi jõudnud arusaamani, et elu ise on liialt valus selleks, et teha inimestele haiget ka kunsti tehes (mida siiski paljud arukad inimesed teevad).

Keskkooli jõudes oli paras tegu, et end taas saastast üles leida. Hakkasin sellega kiirelt tegelema. Mingil hetkel keskkooli lõpul leidsin end Tadeusz Kantori teatri-teooriate ja Andrei Tarkovski filmikunsti juurtelt. Edasi tulid juba Juhan Viidingu lavastused Draamateatri väikeses saalis. Kui ma üldse kunagi olen teatrist suurt hingelist vapustust ja katarsist kogenud, siis need olid need hetked. Filmikunstist olen ka hiljem tõde leidnud. Ju vist seepärast sennapoole kaldusingi.

I. R.: Seda on huvitav kuulda, sest aeg-ajalt tekib justkui lõhe sinu välise imago ja sinu mõtete vahel. Sa oled üks neist vähestest inimestest, kellega ma iial vaielda ei viitsi, sest sõltumata sellest, kas sul on õigus või mitte, on sul alati palju energiat

vaielda. Paljud peavadki sind pigem järsuks ja karmi sõnaga meheks, aga aeg-ajalt üllatad sa sellega, et oled tähele pannud pigem elu poeetilisi detaile. Ma olen pidanud endale mitut puhku kordama, et ma ei tohi alahinnata sinu võimet humanistina mõelda. Enda puhul arvan, et see on pigem vastupidi – humanistliku pealispinna all on küüniline kalkuleerija.

Mille üle oled sa ETVs uhke olnud?

I. R.: Ma mäletan, kui uhked me olime, kui kõikide Euroopa kanalite loovjuhid kadedalt meie loomaklippe 2001. aastal Mainzis vaatasid. Kas see võiks olla üks uhkusehetk?

R. V.: Kui Filmiajakirjanike Ühing Eestis justkui toimib ja mõtteid vahetatakse üsna professionaalsel tasemel, siis teleanalüüs piirdub vaid iga-aastase poliitikute rähklemisega ETV eelarve ümber, lisaks sõnavõttud lehesabades stiilis „minu meelest see on kesine saade“. Nii saabki avalik-õiguslik ringhääling oma peamise arvestatava hinnangu rahvusvahelistel festivalidel ja EBU analüüsikohtumistel. Ses suhtes on hariv alati kuulata kohalikust kontekstist väljas oleva tegija mõtet. Ja sellest saab järeldada, et ETV vaimne potentsiaal on Euroopa teiste telekanalitega võrreldes arvestatav. Tehniline teostus tammub paraku aastat kümme tagapool.

Mida sa siis tegelikult teha tahaksid?

R. V.: Omal kummalisel kombel teengi hetkel just seda, mida 8. klassist saati teha olen tahtnud. Töötan liikuva pildiga ja inimestega selle pildi sees. Enne filmikooli töötasin kaks aastat erinevates Tallinna kinodes. Tol ajahetkel ei olnud mul suuremat soovi kui kinonäitajast kinotegijaks saada. Nüüd, kus midagi sest soovist on lihaks saanud, mõtlen tihti tagasi vaikselt paradiisile kino „Pioneer“ projektsiooniruumis. Olla kümme päeva kuus tööl ja näidata paarile huvilisele Tarkovskit, Fellinit, Buñueli ning ülejäänud kakskümmend päeva kuust lugeda kodus kõhutada raamatuid – säärase elu järele röögib üks osa minust kõvasti, eriti hetkedel, kui kahekümne viies võttepäev on käsil, montaaž on kohe algamas ja telehooaeg tahab kiiret kujundamist. Siis vaatad postkasti kopsatavaid „Loominguid“ ja letti-dele ilmuvaid raamatuid, esitad endale eespool toodud küsimuse, vastad sellele ja hakkad hooga järgmist võttepäeva ette valmistama.

I. R.: Mulle meeldib väga sinu lugu, kuidas sa mõnikord Jean-Claude Van Damme kaklusfilmi puhul jätsid viimase seansi ajal paar rulli linti vahepeal näitamata, et kiiremini õhtule saada. Kuna saalis olid peamiselt teismelised poisid, siis ei olnud nemad enamasti arugi saanud, et lool oleks mingi jupp vahepealt puudu olnud. Ma olen seda näidet toonud oma filmistsenaristika loengutes, kui on vaja seletada, et teatud žanrite puhul teavad vaatajad juba peast nn kohustuslikke loo elemente. See teadlikkus on ka põhjus, miks nende elementide ärajätmine ei aja vaatajat segadusse. Kui me võtame stiilipuhta vesterni või kung fu filmi, siis võime seda vaatama hakata ükskõik mis hetkel, ilma et meil tekiks probleeme arusaamisega.

R. V.: Omaette lugemise ja vedelemise kõige magusamaid hetki napib praegu ehk enim.

I. R.: Tean inimesi, kes peavad seda silmakirjalikuks, kui ütlen, et ETV juhtimine on austav, aga mitte unelmate amet. Eriti nüüd, nelja aasta möödudes tunnen, et tahaksin eemale tülidest. Võib-olla on see vanusest, võib-olla lihtsalt väsimusest. See jutt on rohkem Eesti praeguse aja haigusest – ärapanemisest. Ma mäletan, et

Üllo Josingu foto

René Vilbre filmisaate „Ffriik!“ tegemisel.

ühel hetkel televisiooni tulles oli hea meel olla eemal kinoinimeste pidevatest tülidest, kaebekirjadest ja intriigidest. Need tundusid ühtäkki nii lapsikud ja kauged. Teisalt on asemele tulnud veel midagi hullemat, kuna televisiooni puudutavad probleemid ei puuduta mitte pelgalt kunsti või raha, vaid seavad kahtluse alla iseenda kui kodaniku olemuse üldiselt. Televisioon on nagu nõudepesu, mis ei saa iial igaveseks tehtud. Iga päev hakkad otsast peale ja siis ühel hetkel märkad, et võtadki kõike südamesse. Iga kriitika ETV aadressil muutub isiklikuks. Tihti on kritiseerijal õigus, nagu igal vaatajal, aga täpselt sama palju on eelarvamustest tulenevat ärapanemist. See teeb haiget küll. Ühele poole jääb hirm, et need tingimused, mis eesti kultuurile ja sealhulgas ETV-le on seatud, tähendavad järgmise viiekümne aasta perspektiivis marginaliseerumist, kuivõrd tulevase migratsiooni ja globaalse infoküla tingimustes ei ole me konkurentsivõimelised. Teisele poole jäävad aga päevapoliitikast tingitud süüdistused, et meis ei ole head tahet. See viimane tekitab viha ja jalestust, mis on iseenesest väga väsitav tunne.

Viimati kukkusid mu käed jõuetult rippu, kui lugesin „SL Õhtulehest“ taas, et ETV magas aasta tagasi maha laulupeo rongkäigu. See, et see ajakirjanik oleks võinud seal vihmas koos meie operaatoritega voolikuid kerida, oleks ilmselt olnud liiga lihtne karistus. Lugejale teadmiseks, et tol laulu- ja tantsupeo laupäeval olid ETV inimesed kolm tundi varem kõik otseülekande kaablid ja kaamerad vihmas sees paika vedanud, kui siis ainsast ametlikust allikast öeldi, et rongkäiku ei tule. Tol hetkel ei olnud vihmas sees passivatel teleinimestel, tegelikult mitte kellelgi, teistsugust informatsiooni; nii hakati kaableid ja kaameraid jälle kokku panema. Ja just siis, kui ülekandebussid olid linna tagasi sõitnud, tuli teade, et rongkäik siiski toimub. Tehnikajuhid raputasid sel hetkel pead, sest tunni ajaga autod läbi liiklusummikute kohale tuua, kõik laiali vedada ja tehnika häälestada ei olnud

enam tehniliselt võimalik. Otsetulekanne meie tehniliste tingimuste juures ei ole asi, mida on võimalik silmapilkselt teha. Võite isegi kujutada, kui nõrдинud olid need märjad teletöötajad. Me saatsime välja oma kaamerameeskonna, et kõike salvestada kaamerasse ja hiljem näidata. Tulemuseks oli see, et „SL Öhtuleht“, kust muidugi ei küsitud midagi meie käest seletuseks, avaldas karikatuuri, mis kujutas magavat ETV operaatorit laulupeo rongkäigu ees. Kusjuures ma võin kihla vedada, et see karikaturist ei olnud ise rongkäigus, sest vastasel juhul oleks ta näinud meie kaamerameeskonda. Ma olin meie inimeste pärast jõuetult nõrдинud ja kirjutasin „SL Öhtulehele“ ja nad isegi avaldasid vastukirja, aga nagu meedia-praktika näitab, ei mäletata hilisemaid seletusi, vaid ikka seda, kes esimesena ründab.

Niisamuti meenub, kuidas ma jätsin „Äripäevale“ andmata „Eurovisiooni“ eelarve detaile, sest „Äripäeva“ paari sissejuhatava faktivigase artikliga oli selgeks saanud nende eesmärk: tõestada, et ETV kui tüüpiline avaliku sektori asutus ei suutnud projekti efektiivselt juhtida. Küsisin „Äripäeva“ ajakirjaniku käest, kas tal on võrdlevaks analüüsiks teada eelmise või üle-eelmise „Eurovisiooni“ laulu-võistluse eelarve või siis vähemalt *MTV Music Awards*'i (kui sarnase ürituse) eelarve, et ta teaks selliste ürituste korraldamise konteksti ja nn parimat praktikat. Loomulikult „Äripäeval“ ei olnud ühtegi ajakirjanikku, kes selliseid andmeid oleks vajalikuks pidanud üles otsida. Kuna üritus oli piisavalt spetsiifiline, siis ei olnud neil ka selles valdkonnas kompetentset inimest. Tundes ajakirjanduse üldist loogikat, sain ma aru, et sõltumata „Eurovisiooni“ eelarve detailidest, oleks ikkagi sündinud varem püstitatud eesmärgile vastav demagoogiline artikkel. Seepärast kutsusin hoopis „Eesti Päevalehe“ ajakirjanikud meie raamatupidamisse ja andsime neile võimaluse tutvuda kõikide dokumentidega. Nemadki ei tundnud konteksti, aga igapäevase majandustegevuse sees ei leidnud nad midagi kirjutamisväärset. Lugu jäi kirjutamata. Ometi oli kogu „Eurovisiooni“ eelarve tegemises mitu strateegilist valikukohta, mida oleks isegi huvitav analüüsida, aga see jääb juba rohkem akadeemiliseks jutuks. Samamoodi võiksin ma ütelda, et tegelikult ei ole Eestis ka ühtegi filmimajanduse ajakirjanikku; on küll paar inimest, kes oleksid võimelised kirjutama, aga need eelistavad pigem olla oma valdkonna profid kui ajakirjanikud.

Seejärel kurvastab asjaolu, et ma saan tihti aru erinevate vaatajagruppide vajadustest, aga meil ei ole võimalik kõigile eraldi saateid teha. Arvan, et samamoodi võivad ehk tunda ennast ka eesti arstid, kes näevad operatsioonide järjekordi venimas aastatepikkuseks. Nende vaatajagruppide seas on eriti tüütud need, kes ei adu televisioonimeediumi omapära. Näiteks, kui soovitakse teha keerulisel teemal propageerivat või harivat saadet jutusaatena, siis on üldjuhul tulemuseks see, et seda saadet vaatavad sama valdkonna profid, aga need, keda saade peaks harima, keeravad kohe kõrvakanalile, kuna jutusaate vorm on neile ebahuvitav. Veel tundub mulle, et üldjuhul on inimestel väga naiivne arusaam meediast. Just nagu meedia suudaks inimesi kiiresti mõjutada. Tegelikuses on hoiakute kujunemisel ühiskonnas väga oluline roll suust suhu liikuvale informatsioonil. Kui sõprade seltskond on kujundanud mingi hoiaku, siis saadakse meediast aru läbi negatiivse lugemise. Näiteks: kui paljud meist hakkasid uskuma kommunistliku partei ilmeksimatusse, ehkki kogu meedia seda just nagu vormiliselt väitis? Meediat ei usutud. Ka praegu on samamoodi. Meedia sõnum mõjub katalüsaatorina ainult siis, kui ühiskonnas on olemas arusaamised, millega seda sõnumit heaks kiita.

Üllo Jostingu foto

Ilmar Raag „Tähelaeva“ saatejuhina 2005. aastal.

Võtame kõige lihtsama näite. Meie reklaam, kus naeruvääristati meest, kes kirjutas seinale „Hilda on lits“ sellepärast, et üks naine ei valinud mitte teda, vaid ühe teise mehe. Ma ei kohanud ühtegi inimest, kes oleks arvanud, et naisel puudub õigus meest valida. Kõik mõistsid esimesel tasandil klippi õigesti – see seinale sodiv mees on idiot. Ometi tundus paljudele konservatiivsetele vaatajatele, kes seda idioti eriti hukka mõistsid, et me ei tohiks klippi näidata, kuna nii me propageerime kirjutava idioodi matslikku käitumist. Ma arvan, et need inimesed ajasid segi näitamise ja tähenduse. Nende loogika kohaselt tuleks Milose Venust käsitleda marmorist ausambana „Hustlerile“ või „Penthousile“.

Minu probleem on selles, et kõikide nende arvamustega tuleb täis austust tegeleda, sest erinevalt erakanalitest ei ole meil isegi mitte teoreetilist võimalust öelda, et teeme, mis tahame. Seda viimast võime öelda vaid poliitikutele.

See kottimine väsitab vaimselt. Väsitab kõiki siin majas. Paar aastat tagasi oli seda muidugi palju rohkem, aga see tekitab veel teisegi kummalise kõrvalmõju. Ma olen ETVs näinud inimesi, kes usuvad juba, et iga ajalehes ilmunud kriitika on ebaõiglane. See on peaaegu kõige suurem oht, mida ma aeg-ajalt näen ETV-le, kui inimesed siin majas hakkavad uskuma, et nad on tänu oma ainulaadsele tööle ka automaatselt Eesti parimad. Ma tahan öelda, et tihti see nii ongi, aga selsamal hetkel, kui midagi sellist hakata uskuma, ilmub kusagil mujal keegi, kes teeb asju veelgi paremini.

Ma olen jõudnud sallimatuseni. Jälestamiseni, aga see on väga väsitav tunne. ETV juhtimine on austav, see on põnev, õilistav, aga see on ka piiratud vabadus, nagu ette pandud rööbastel sõitmine. Me saame teha vaid seda, milleks meil on raha ja mida ühiskond paistab meilt ootavat. Me mõlemad oleme hinges valmis tegema palju radikaalsemat telekanalit, aga ETV eripära ongi see, et me ei tee ka-

nalit mitte täiesti oma maitse järgi, vaid pigem püüame arvata teiste vajadusi, sest oleme avalikkuse teenistuses. (Tõsi, arvan, et Eesti-suuruse turu tingimustes on eesti erakanalite vabadus kohati veelgi väiksem.) Teisalt on võimalik, et ma kõiges eelnevas eksin. Ma arvestan tõsiselt võimalusega, et minu maailmataju ei pruugi olla adekvaatne.

Rääkisin nüüd korraga väga palju, aga asja kokkuvõtte on lühike – ma tahaksin vahepeal filmi teha. Ja teha seda ainult neile, kellest ma hoolin (neid on palju), ja kõikide ülejäänute vihakisa eest kõrvad lihtsalt sulgeda.

Eesti film ja sina.

I. R.: Sinu puhul võib rääkida kuuluvusest põlvkonda. Esimene Tallinna kino-kooli lend (peda filmi ja video õppetool). Teie lõpetamise aeg sattus 1990. aastate lõpul eesti kino kõige suuremale madalseisule, kus ühel aastal ei valminud isegi ühtegi täispikka mängufilmi. Sel ajal toimus ühelt poolt vastandumine endise Moskva VGIKi koolitusega meestele ja teisalt Eesti oludele. Ainult neli teie seast ongi aktiivsemalt jäänud kinoga seotuks: Jaak Kilmi ja Rainer Sarnet, kes peamiselt teenivad elatist reklaamfilmidega, Marko Raat, kes on vist rohkem puhta kunsti otsinguil, kuid on saanud samuti teha ühe mängufilmi, „Agent Sinikael“, ja lõpuks sina, kes põgenesid juba 1996. aastal ETVsse. Tean, et tol ajal käsitleti seda veidi odava põgenemisena, sest televisioon olevat teadagi tühine ülla filmi kõrval. Nüüd, kümme aastat hiljem, mõtlevad vist vähesed nii.

Arvan, et viimase kümne aasta jooksul on tehtud nii mõnigi huvitav film, aga mitte ühtegi geniaalset filmi, mis lubaks uskuda filmi kui keskkonna loomuomasesse aristokraatiasse. Tegelikult on see vist pseudoprobleem. Film ja televisioon on üks ja sama töö, ainult et filmi puhul lubatakse tegijatele veidi enam aega ja raha. Olen selleks näinud liiga palju Eesti Filmi Sihtasutuse rahaga tehtud dokfilme, mis meenuvad halvasti ette valmistatud telesaateid. Eesti puhul tõuseb siin paratamatult probleem, kellele ja mis alusel seda privileegi pakkuda, et ühte dokfilmi ei tehtaks mitte televisioonile kohase 50 000 krooniga, vaid suure kino 500 000 krooniga. Siit edasi oleks juba üsna lihtne minna ka EFSA kriitika teed. Isegi ajakirjandusse on jõudnud arvamused, et filmiraha ei jaotata õiglaselt. Ma pean enamikku sellest kriitikast lühinägelikuks. Ehkki ka mina ei ole kõigi Jaak Lõhmuse otsustega nõus, tuleb mulle siiski hästi meelde, et viimase kümne aasta jooksul on vahetunud vähemalt kolm süsteemi ja küllaga rahajagajaid, kuid mitte ühegi süsteemi ajal ei ole oldud rahul. Seega ei ole rahajagamise probleem ilmselt mitte selles, kes jagab ja kuidas jagatakse, vaid kui palju on raha ja kui palju üksteisest sõltumatuid otsustajaid (ehk kui detsentraliseeritud on süsteem). Eesti filmiraha on väike ja sellele lisaks on peaaegu kogu vastutus koondatud EFSA õlule, mis teeb kõigi rahulolu isegi teoreetiliselt võimatuks. Selles suhtes tundub praeguse EFSA süüdistamine korrupsiivses rahajagamises mulle väga politikaanliku mänguna, mille tulemusena soovitakse üks klikk asendada teisega. Kui ma mõtlen sellele, et rahulolematust lööb laineid nii Prantsusmaal, Itaalias, Soomes kui ka mujal, siis usun, et see, kellele antakse võimalus ennast avada suhteliselt suurema rahaga, on ja jääb alati tüliõunaks, senikaua kuni peamine filmiraha tuleb fondidest. Ameerikas, kus raha tuleb nn turult, süüdistatakse juba kogu ühiskonda, kelle madal maitse dikteerib filmitootmise valikuid.

Mul on aga tõesti hea meel, et sul avanes võimalus teha „Röövlirahnu Martinit“, sest sellega oled sa nüüd loodetavasti tõestanud, et sind kui filmitegijat ei tohi keegi alahinnata.

Iseküsimus on ikkagi see, mis filme on Eestis võimalik teha. Meie rahastamine seab siin kindlad piirid. Ühest küljest on selge, et alati jääb uks lahti nn festivali-filmidele tingimusel, et need filmid ka mõne auhinna kusagilt ära toovad. Nii „Karu süda“, „Somnambuul“ kui ka „Head käed“ olid ikkagi eeskätt festivalifilmid, mida ilmestavad maa pealt natuke lahti tõusnud sümbolid. Teine kategooria on kahtlemata nn avalikule-ühiskondlikule tellimusele või poliitilisele korrektsusele vastavad filmid. Siia alla käivad kindlasti kõik lastefilmid, sest kuidas sa ikka lastele midagi keelad *à la* „Röövlirahnu Martin“. Kolmas kategooria on rahvuslik-epilised teosed, mida välismaal üldiselt ei vaadata, aga mida patriootiline sisetunne toetab – „Nimed marmortahvil“.

Nende filmide probleem on see, et nende tegijad peavad juba ette olema plekitud, muidu ei jõua keegi ära mustata seda õnnetut, kes avalikust fondist lõpuks raha sai. Kadeduse küsimus on suurim takistus eesti patriotismile. Aga sellega, ma arvan, ongi läbi kergelt rahastatavad filmikategooriad. Minna raha küsima näiteks kriminaalse thrilleri või õudusfilmi jaoks oleks mõttekas ainult siis, kui küsija on näiteks Priit Pärn või Sulev Keedus.

Milliseid filme sina loodaksid tulevikus teha? Sa ei näi olevat väga ka nn *no-budget*-filmide pooldaja. Selge on see, et televisioonil on veidi enam vabadust sisu asjus, aga piiranguid tehnilis-rahalistes küsimustes. Ma arvan, et „Kohtumine tundmatuga“, „August 1991“ ja „Malev“ on täitsa head filmid, aga kõiki lugusid loomulikult ühe miljoni kroonise eelarvega ei jutusta. Mis minusse puutub, siis õnneks on mul ka mõni lugu siiski varuks just nende madalaeelarveliste filmide tarbeks, sest tahaks teha mõnd žanrifilmi.

R. V.: Olles kõrvalt vaadanud nende n-ö *no-budget*-filmide tootmist, on mul hea meel, et need vahel õnnestuvad. Kuid vaevalt saab sel puhul rääkida maksimumaalsest tulemusest. Filmitöö on spetsiifiline, oskusi ning pühendumust nõudev. *No-budget*'i puhul on reeglina amatööridest filmigrupp algul tegemisest vaimustunud, siis tüdinud ja lõpuks paremal juhul ükskõikne. Ainuke põlevasilmne ongi platsil režissöör, kes püüab tulemusteta platsil korda luua, selle asemel et näitlejaga tööd teha. Usun, et esimeste katsetuste puhul on sõpruskondadega tõeliselt lahe end platsil hingetuks möllata. Õnnestunud *no-budget*'i järgmine samm peaks olema *low-budget* ja nii edasi. Sel juhul saaks rääkida arengust.

Kui vaadata maailma telekanalite praktikat, siis suur osa neist toetab just kodumaise filmikunsti arengut ja seda suhteliselt arvestatavate summadega. Meil jääb see süsteem pidevalt fakti taha, et televisiooni ei arvestata filmitootmispartnerina. Õnneks hakkab ka see mõte tasapisi tagaplaanile vajuma. Kui ETV saaks aastas toota paar-kolm *low-budget*-filmi ühes riikliku rahastamissüsteemi toetusega ning lisades siia kolm n-ö EFSA kureeritavat-toodetavat keskmise või suurema eelarvega mängufilmi, võiksime ideaaljuhul rääkida kuni kuuest eesti mängufilmist aastas. See oleks number, mis kindlustaks professionaalsete võttegruppide tekke ja arengu. Seejärel võiks ka sinu igatsetud geniaalseid filmiprojekte otsima hakata.

I. R.: Lisaks lõppu veel midagi optimistlikku. ETV ei kao kuhugi ja heade ideede olemasolul saab sinna ikka tagasi pöörduda. Nii ma loodan.

Omavahel arutlesid ILMAR RAAG ja RENÉ VILBRE

ILMAR RAAG on sündinud 21. mail 1968. aastal Kuressaares. Ta on lõpetanud 1997 Tartu Ülikooli kunstiajaloolasena, õppinud Saint-Denis's asuvas Pariisi VIII ülikoolis kinomänedžmenti (1993) ja la Sorbonne Nouvelle'i ehk Pariisi III ülikooli filmiteaduskonnas, selle lõpetas 1996 tööga, mis käsitleb Euroopa väikeriikide filmide levitamist. 1998 jätkas ta õpinguid USAs Ohio ülikoolis telekommunikatsiooni erialal. 1996. aastal asus Raag tööle Eesti Televisiooni. Ta on toimetanud ja juhtinud filmisaadet „Ffriik!“, töötanud hanketoimetuses ja hiljem programmidirektorina, alates 1. aprillist 2002 on ta ETV juhatuse esimees. Teinud kaastööd mitmetele väljaannetele, olnud „Postimehe“ filmikolumnist. Raag on olnud mitme filmi produtsent ning režissöörina teinud lühifilmi „**Pall vastu sein**a“ (1998) ja täispika action-paroodia „**Tappev Tartu**“ (1998). Ta on aastaid tegelnud klassikalise maadluse ja džuudoga, praegu on tema huvialadeks filmikunst, kirjandus ja matkamine.

RENÉ VILBRE on sündinud 17. mail 1970. aastal Rakveres. Lõpetanud 1997 Tallinna Pedagoogikaülikooli filmieriala mängufilmide režissöörina. Töötanud 1995 – 2001 Eesti Televisioonis filmisaadete režissöörina, aastast 2001 ETV pearežissöör. Teinud lühi- ja animafilmid ning muusikavideod „**Üx päev**“ (1993), „**Samuel Beckett – Film**“ (1994), „**Falling in Love**“ (1996), „**Perekondlik sündmus**“ (1997), „**Ffriigi Teataja!**“ (1998 – 1999) saatepea, „**Filmikärbes**“ (1999), „**Armas tuss 50 a hiljem**“ (2001), „**Puss in Boots**“ (2002), „**Frog Prince**“ (2003), „**Missing Princess**“ (2003), „**3 Piglets**“ (2003), viis lühimängufilmi Euroopa Liidu tellimusel (2002/2003), „**Teine Kadriorg**“ (2004), dokumentaalfilmi „**Kuum külm sõda**“ (2005) ja täispika mängufilmi „**Röövlirahnu Martin**“ (2005). Tootmises on lühimängufilm „**Another**“ (ARTE tellimus). Peale selle on Vilbre teinud filmitreilereid, reklaamfilme ja telesaatepäid ning muud. Ta oli filmisaate „**Ffriik!**“ (1996 – 1999) ja kultuurisaate „**OP!**“ (1999 – 2001) formaadi autor ning „**Kreisiraadio**“ (1997 – 2003) ja „**Valguse Märgi**“ (1998 – 1999) režissöör. Ta on pälvinud oma filmide ja reklaamidega korduvalt auhindu. Vilbre hobi töö kõrval on olla FIPRESCI liige.